

Jean Dufournet (1933–2012)

Jean Dufournet, urodził się 13 marca 1933 roku w Thônes w Górnej Sabaudii, w rodzinie drobnych wieśniaków, których ziemie znajdowały się na stromych stokach Chamossières. Wcześnie docenił wartość ciężkiej pracy i wysiłku, świetnie poznał góry, w których później będzie odpoczywał, wędrował i uprawiał wspinaczkę. Płaskowyż Glières na zawsze pozostanie dla niego zarówno miejscem wspomnień, jak i ważnym miejscem duchowym. Drugim źródłem moralnej formacji przyszłego badacza było doświadczenie ruchu oporu: podczas II wojny światowej jego ojciec udzielał schronienia partyzantom, dając przykład odwagi i prawdziwego patriotyzmu. Wszystkich, którzy znali Jeana Dufourneta, pisze Maurice Rieuneau, uderzały jego solidność i siła, które zawdzięczał swoim sabaudzkim korzeniom¹.

Jako wybijający się uczeń lokalnego gimnazjum Jean Dufournet uzyskał stypendium umożliwiające naukę w Lycée du Parc w Lyonie, w klasie przygotowującej do egzaminów na studia w paryskiej École Normale Supérieure, które rozpoczął w 1954 roku. Po ukończeniu studiów i uzyskaniu *agrégation*² z gramatyki, jako intelektualista i badacz wahał się między wyborem różnych dziedzin: historią, literaturą XX wieku, filologią. Ostatecznie wybrał literaturę średniowieczną, rozpoczynając pod kierunkiem Pierre’a Le Gentila przygotowanie doktoratu poświęconego Philippe’owi de Commines. Zajęcie się średniowieczem umożliwiło mu prowadzenie badań interdyscyplinarnych, do których predysponowały go szerokie kompetencje i otwarty umysł.

Droga naukowa i kariera uniwersytecka Jeana Dufourneta świadczą o jego pasji do studiów literackich i wierze w nauczanie; w służbę nauczaniu zaangażował się bezwarunkowo. Początkowo pracował jako nauczyciel w liceum w Arras, następnie na Uniwersytecie w Rabacie, gdzie prowadził zajęcia nie tylko z literatury średniowiecznej, lecz także z gramatyki francuskiej i językoznawstwa, a nawet z literatury porównawczej. W 1960 roku został mianowany asystentem na Uniwersytecie w Clermont-Ferrand, kontynuując różnorodną działalność dydaktyczną w zakresie nauczania języka i literatury średniowiecza i renesansu oraz gramatyki i stylistyki wieków XVII–XX. W 1964 roku rozpoczął pracę na Uniwersytecie w Montpellier, gdzie spędził swoje najszcześniejsze lata, najpierw jako wykładowca, następnie, już

¹ M. Rieuneau, Jean Dufournet, L’Archicube, 2014, nr 15 bis (numéro spécial, février), s. 211.

² Tytuł naukowy nadawany w wyniku egzaminów kandydatom na nauczycieli liceów, na profesorów i wykładowców szkół wyższych.

po obronie doktoratu, jako profesor języka, literatury i kultury francuskiego średniowiecza, przyczyniając się znacząco do rozwoju studiów mediewistycznych.

Na prośbę swoich paryskich kolegów, zwłaszcza mistrza, Pierre'a Le Gentila, zdeorientowanego wydarzeniami Maja '68, zdecydował się opuścić Langwedocję, by w 1970 roku objąć etat profesora na Sorbonie. Jego upodobanie do nowych doświadczeń spowodowało, że po podziale paryskiego uniwersytetu, wraz z grupą innych profesorów głoszących wartości, takie jak otwartość i liberalizm, wybrał tzw. Nową Sorbonę (Sorbonne Nouvelle), czyli nowoutworzony Uniwersytet Paris III. Rozwinął tam imponującą aktywność naukową, dydaktyczną i organizacyjną, łącząc pracę wykładowcy i badacza z kierowaniem jednostką badawczą oraz piastowaniem stanowiska wicerektora Uniwersytetu. Oprócz pracy na macierzystej uczelni prowadził seminaria w paryskiej École Normale Supérieure, wykłady w ramach programu *agrégation*, przyjmował liczne zaproszenia do wygłoszenia wykładów we Francji i za granicą. Nie cofał się przed pełnieniem odpowiedzialnych funkcji, nawet najbardziej czasochłonnych, biorąc udział w niezliczonych komisjach, konferencjach naukowych i programach kulturalnych, nie przestając jednocześnie systematycznie publikować.

W 1974 roku powierzono mu funkcję redaktora naczelnego najstarszego francuskiego czasopisma poświęconego studiom romanistycznym, „Revue des langues romanes”, następnie dołączył do redakcji belgijskiego kwartalnika „Le Moyen Âge”, którym współkierował przez ponad trzydzieści lat, przyczyniając się do podniesienia jego rangi na arenie międzynarodowej. Redagując czasopisma, troszczył się o to, by prowadzić między literaturoznawcami i historykami żywy i twórczy dialog. We włoskiej Maceracie wspierał powstanie serii „Piccola Biblioteca di Studi Medievali e Rinascimentali”, stworzonej przez jego ucznia Luca Pierdominici. Twórczy i skrupulatny, brał udział w wielu przedsięwzięciach edytorskich. Dumny był zwłaszcza z możliwości stworzenia własnej biblioteki średniowiecznej w serii „Garnier-Flammarion”, zaś w oficynie Honoré Champion kierował wydawaniem pięciu serii mediewistycznych³, nie licząc wsparcia, jakiego udzielał kolekcji „Unichamp”, w której publikowano corocznie wybór artykułów poświęconych programowi *agrégation* z zakresu literatury.

Niedługo przed śmiercią zaprosił do kierowania tymi seriami młodych uczonych, dbając o zapewnienie ciągłości i trwałości dzieła, które zainicjował. Wspierając publikację najbardziej reprezentatywnych doktoratów i esejów, zachęcając do tłumaczenia tekstów średniowiecznych, publikując najważniejsze dzieła w wydaniach dwujęzycznych w formacie kieszonkowym, uczestnicząc w audycjach radiowych⁴, przyczynił się do odrodzenia i spopularyzowania studiów mediewistycznych. Przekraczał granice, otwierając literaturę średniowieczną dla najszerzej publiczności.

Dzięki swej niezwykle intensywniej i owocnej działalności na wielu polach studiów mediewistycznych, stał się niekwestionowanym autorytetem, uznawanym

³ „Traductions des classiques du Moyen Âge”, „Essais sur le Moyen Âge”, „Nouvelle Bibliothèque du Moyen Âge”, „Bibliothèque du XVe siècle”, „Colloques, Congrès et Conférences – Le Moyen Âge”.

⁴ W rozgłosni France Culture Jean Dufournet nagrał wiele audycji w ramach znanych cyklów popularnonaukowych: „Les Lundis de l'Histoire”, „Agora” i „Les chemins de la connaissance”.

na całym świecie, o czym świadczy wybór do Królewskiej Akademii Belgijskiej i Fińskiej Akademii Nauk, przyznanie doktoratu *honoris causa* w Budapeszcie oraz inne wyróżnienia. Przede wszystkim jednak Jean Dufournet wykształcił liczne grono uczniów, z których wielu z czasem zrobiło kariery uniwersyteckie. Jako promotor ponad stu doktoratów był dla swoich uczniów, których postępy śledził z troską i oddaniem, prawdziwym przewodnikiem, prowadząc ich na wyżyny wiedzy. Jego wykłady i seminaria miały licznych i wiernych uczestników, którzy wspominają je jako pasjonujące, podkreślając subtelność analiz i jasność wyводу. Entuzjazm wykładowcy, badacza zawsze wyczułonego na aktualne kwestie, udzielał się słuchaczom, dając im przyjemność uczestniczenia w badaniach żywych i stymulujących. Nie pogardzał współczesnymi adaptacjami literatury średniowiecznej, np. filmowymi, co pozwoliło mu na przekroczenie granic między dyscyplinami. Jego wielowymiarowe poszukiwania pociągały młodych badaczy. Uczniowie wspominają Jeana Dufourneta nie tylko jako mistrza, lecz także jako przyjaciela, który towarzyszył im w poszukiwaniach naukowych. Wyrozumiały, a zarazem wymagający, udzielał wsparcia w każdych okolicznościach, okazując serdeczność, gotowość pomocy, dając mądre rady. Sam o sobie mówił, że jest tylko „skromnym pośrednikiem” czerpiącym nieustanną radość z nauczania o arcydziełach literatury średniowiecznej: od *Pieśni o Rolandzie* po *Pamiętniki Philippe’a de Commines*⁵. Na pierwszym miejscu stawiał dzielenie się swoją wiedzą, mówiąc, że jest szczęśliwy, kiedy jego prawda może pomóc innym w poszukiwaniu ich własnej.

Człowiek dialogu, jak nazywa go Élisabeth Gaucher-Rémond⁶, zawsze lubił pracować z kolegami, z których wielu stało się jego przyjaciółmi. Pośród mistrzów, obok swojego „drugiego ojca” – Pierre’a Le Gentila, wymieniał również Jeana Frappiera, Félix’a Lecoy i Claude’a Régiera⁷. Otwarty i zatroskany o umiar, rzeczowy w dyskusji, pielęgnujący życzliwość w sądach uważał, że należy zawsze podkreślać to, co wartościowe w pracach innych. Jako autor około stu recenzji krytycznych i omówień przyczynił się do propagowania prac mediewistów. Zetknąwszy się z uniwersytetem ogarniętym gorączką przemian, na zjawiska najbardziej destabilizujące potrafił odpowiedzieć z mieszaniną determinacji i ugody. Jego aktywność stojąca pod znakiem wolności, oddania i szacunku wobec drugiego człowieka miała ogromny wpływ w środowisku mediewistów. Wraz z nim studia mediewistyczne dokonały decydującego zwrotu.

W 1992 roku zachorował ciężko, lecz jeszcze na łóżku szpitalnym zaczął przygotowywać wydanie i przekład *Pieśni o Rolandzie* dla serii „Garnier-Flammarion”. Rok później musiał przejść na przyspieszoną emeryturę. W ciągu następnych lat choroba zaatakowała go trzykrotnie, nie powodując jednak spowolnienia jego pracy. 17 stycznia 2011 roku, podczas uroczystości wręczenia dedykowanego mu zbioru prac Ravy

⁵ J. Dufournet, Réponse de Monsieur Jean Dufournet, Cahiers de recherches médiévales et humanistes 23, 2012; <https://journals.openedition.org/crm/12798> (dostęp: 27.10.2019).

⁶ É. Gaucher-Rémond, Nécrologie Jean Dufournet (13 mars 1933 – 5 mai 2012), Le Moyen Age, 2012, nr 3, s. 761.

⁷ J. Dufournet, Réponse (jak w przyp 5).

me treuve en mon deduire, Jean Dufournet powiedział: „Trzeba żyć dalej z przekonaniem, że nasze życie jest nieskończonym labiryntem połowicznych pytań i fragmentarycznych odpowiedzi”⁸. Te słowa schorowanego profesora, wygłoszone w obecności uczniów i przyjaciół przybyłych, aby oddać mu hołd, zostały odczytane jako wezwanie do kontynuowania badań nad literaturą średniowieczną. Jean Dufournet zmarł kilka miesięcy później, 15 maja 2012 roku, z powodu choroby, z którą walczył od dwudziestu lat, pozostawiając pozostawiając dzieło naznaczone jego umiłowaniem życia i pragnieniem wiedzy.

Dzieło Jeana Dufourneta nie ma sobie równych pośród mediewistów, napisał Dominique Boutet⁹. Obszerność dorobku świadczy nie tylko o wyjątkowej pracowitości autora, lecz ukazuje również pragnienie podzielenia się owocami poszukiwań rozpoczynanych ciągle na nowo na rozmaitych obszarach literatury średniowiecznej. Czytelnik i badacz nieustrudzony, Jean Dufournet, pozostawił mediewistom, uczonym i studentom imponujący zbiór prac edytorskich, analitycznych i krytycznych. Opublikował około dwustu artykułów naukowych i około siedemdziesięciu książek, w tym trzydzieści pięć dwujęzycznych wydań tekstów średniowiecznych¹⁰. Wszystkie jego dzieła do tej pory cieszą się uznaniem badaczy i zainteresowaniem czytelników.

Opublikowany w 1966 roku doktorat Jeana Dufourneta, *La destruction des mythes chez Philippe de Commines* (*Obalenie mitów w dziele Philippe’a de Commines*), to dzieło imponujące i niezwykle nowatorskie¹¹. Promotor, Pierre Le Gentil, chwalił dokonanie swego ucznia, pisząc:

Już dziś można stwierdzić, że taka lektura *Pamiętników* jak przed publikacją omawianego dzieła nie będzie już możliwa [...]. Niezależnie od tego, czy zgadzamy się z opiniami autora, czy też nie zawsze i nie do końca, nic już nie zwolni nas od wysiłku podążania za Dufournetem, który tak bezlitośnie przeniknął sekrety pana d’Argenton¹².

Philippe’owi de Commines Jean Dufournet poświęcił wiele lat pasjonujących badań. Wkrótce po publikacji doktoratu wydał biografię pisarza: *La Vie de Philippe de Commines* (1969), w późniejszych latach regularnie publikował prace na jego temat w czasopiśmie stowarzyszenia Société d’Histoire de Comines-Warneton et de la Region, by pod koniec życia wydać osiem tomów *Pamiętników* wraz z przekładem¹³. Najważniejsze artykuły, jakie Dufournet poświęcił doradcy Ludwika XI, ukazały się w kilku tomach: *Études sur Philippe de Commines* (1975), *Sur Philippe de Commines. Quatre Études* (1982), *Philippe de Commines, un historien à l’aube des*

⁸ Tamże.

⁹ D. Boutet, Jean Dufournet, L’Archicube, 2014, nr 15 bis (numéro spécial, février), s. 213.

¹⁰ Zestawiona przez Claude’a Lacheta bibliografia prac Jeana Dufourneta obejmująca 538 pozycji została opublikowana w ostatnim tomie prac poświęconych Philippe’owi de Commines: C. Lachet, Bibliographie générale des travaux de Jean Dufournet (1964–2010), w: J. Dufournet, Commines en ses Mémoires, Paris 2011 [Bibliothèque du XVe siècle], s. 403–432.

¹¹ J. Dufournet, La Destruction des mythes dans les Mémoires de Philippe de Commines, Genève 1966 [Publications romanes et françaises].

¹² P. Le Gentil, Jean Dufournet, La destruction des mythes dans les Mémoires de Ph. de Commines, 1966 [Rec.], Romania 90, 1969, nr 358, s. 277.

¹³ Ph. de Commines, Mémoires, t. 1–3, wyd. i tłum. J. Dufournet, Paris 2002–2007.

temps modernes (1994), *Commynes en ses Mémoires* (2011). Philippe de Commynes interesuje Dufourneta jako pisarz będący jednocześnie pamiętnikarzem i moralistą. Pamiętniki – jako nowy gatunek odróżniający się od kronik obecnością autora, będącego zarazem świadkiem, jak i komentatorem historii – pozwalają przedstawić wiarygodną wizję świata, pełną kontrastów i odcieni. Badacz traktuje Commynes’a również jako pisarza europejskiego, przedstawiającego diagnozę sytuacji Europy, wynikającą z jego doświadczenia dyplomaty i królewskiego doradcy. Dla Dufourneta, jak pisze Elisabeth Gaucher:

Commynes, Francuz z racji swojego języka, lecz Flamand z racji swego pochodzenia i funkcji, uosabia debatę geopolityczną piętnastowiecznej Europy, uczestnicząc już w nowoczesności poprzez swoją zdolność do burzenia średniowiecznych mitów i stawianie pytań światu przewrotnemu, dwuznacznemu i złożonemu¹⁴.

Dzięki swoim badaniom Dufournet pokazał, w jaki sposób ten bliski doradca wielu władców, starał się odmalować ich prawdziwe oblicze: okrucieństwo, niegodziwość, stosunek do świata oparty na nieufności, nienawiści, przemocy, ich niemożność osiągnięcia szczęścia¹⁵. Commynes spogląda na człowieka bez iluzji, z pesymizmem, jaki później będzie cechował Machiavellego czy Montaigne’a. Studia Dufourneta poświęcone Commynes’owi nie ograniczają się do monografii, lecz ukierunkowują lekturę każdego tekstu historiograficznego końca średniowiecza. Autor zestawia świadectwo Commynes’a z współczesnymi kronikami, w których pojawiają się wielkie figury historii. Jean Dufournet interesował się też historykami IV krucjaty: Robertem de Clari i Godfrydem de Villehardouin.

W późniejszych badaniach Jeana Dufourneta można wyznaczyć trzy główne kierunki, bardzo charakterystyczne dla jego osobowości: przybliżanie szerokiej publiczności wielkich średniowiecznych autorów i udostępnianie ich dzieł dzięki wydaniom dwujęzycznym, w których tekstowi oryginału towarzyszy przekład na współczesny język francuski¹⁶; promowanie średniowiecznej historiografii, zwłaszcza prac wielkich memorialistów: oprócz Philippe’a de Commynes także wspomnianych historyków IV krucjaty, Godfryda de Villehardouin i Roberta de Clari; zainteresowanie ludźmi marginesu, twórcami pochodzącymi z nizin społecznych, takimi jak Rutebeuf, Adam de la Halle, François Villon, których losy przypominały pewne aspekty jego własnego życia, np. wykorzenienie z rodzinnego środowiska.

Jeana Dufourneta interesowały wszystkie średniowieczne gatunki literackie. Bez uprzedzeń zajmował się historiografią, powieściami, krótkimi formami narracyjnymi, epiką rycerską, poezją, teatrem. Jeśli chodzi o fikcję, badał różne odmiany powieści: antyczną, arturiańską, alegoryczną. Obok wielkich dzieł rehabilitował inne formy li-

¹⁴ É. Gaucher, J. Dufournet, Philippe de Commynes. Un historien à l’aube des temps modernes (Bibliothèque du Moyen Age, 4). 1994 [Rec.], Revue du Nord 77, 1995, nr 310, s. 457.

¹⁵ S. Cazalas, «Je est tous les autres». Égophonie de Philippes de Commynes [Rec], Acta fabula 13, 2012 (octobre), nr 8: Essais critiques; <https://www.fabula.org/acta/document7251.php> (dostęp: 27.10.2019).

¹⁶ Są to: *Pieśń o Rolandzie*, *Powieść o Graalu*, *Powieść o Róży* Guillaume’a de Lorris, poezja truwerów, *Powieść o Lisie*, teatr Adama de la Halle, *Farsa o Mistrzu Patelenie*, dzieła François Villona.

terackie: krótkie formy narracyjne, np. *Le Vair Palefroi* (*Srokaty wierzchowiec*) i *La Châtelaine de Vergy* (*Kasztelanka de Vergy*), nowe powieści w stylu gotyckim autorstwa Jeana Renarta, Renauta de Beaujeu, Philippe'a de Rémi, których przesłanie starał się odszyfrować. Obszerne badania poświęcił *Powieści o Lisie*, od pierwszych wersji aż po ostatnie adaptacje, wskazując zarówno na silne zakorzenienie tych tekstów w rzeczywistości, jak i na rządzące nimi mechanizmy związane z wyobraźnią¹⁷. Materia epicka nie umknęła jego przenikliwości – zawdzięczamy mu doskonałe wydanie krytyczne *Pieśni o Rolandzie*¹⁸ i błyskotliwe analizy dzieł epickich. Duża część jego publikacji poświęcona jest twórczości lirycznej, od dwunasto- i trzynastowiecznej poezji truverów poczynając, aż po bardziej osobistą lirykę Rutebeufa, a zwłaszcza François Villona. W jego twórczości interesowały go motywy egzystencjalne, zawilości języka i zapożyczenia intertekstualne. Niezwykle erudycyjne studia, jakie poświęcił autorowi *Wielkiego Testamentu*, przynoszą wiele informacji o postaciach i elementach rzeczywistości ukazanych w jego utworach¹⁹. Z kolei jednym z najważniejszych przyczynków Dufourneta do pełniejszego zrozumienia dzieła Rutebeufa była odmowa potraktowania poety jako instancji zewnętrznej wobec dzieła. Wręcz przeciwnie, nie widział sprzeczności między autorem-twórcą a autorem-wykonawcą swego dzieła²⁰.

Na koniec należy zwrócić uwagę na studia Jeana Dufourneta o teatrze, zarówno o trzynastowiecznym, związanym z środowiskiem miasta Arras i jego przedstawicielami, Jeanem Bodelem i Adamem de la Halle, jak i na temat piętnastowiecznej farsy, zwłaszcza *Farsy o Mistrzu Patelinie*. Prace te, oprócz osobowości autorów, ukazują cały klimat kulturalny i społeczny warunkujący rozkwit gatunków dramatycznych, ewolucję form teatralnych i relacje, jakie istnieją między poszczególnymi tekstami. Znaczące prace poświęcił *Chantefable Aucassin i Nicolette* (*Rzecz o Alkasyinie i Nikoletcie*), przyczynił się też do rehabilitowania dzieł, które były do tej pory marginalizowane, np. *Courtois d'Arras* (*Dwornis z Arras*), *Farce de garçon et auvegle* (*Farsa o chłopcu i ślepcu*).

Ta bogata twórczość opiera się na metodzie, która unika abstrakcji, suchej erudycji, zawziętości conceptualnej, niepotrzebnego żargonu²¹. Historia literatury średniowiecznej była dla Jeana Dufourneta dziedziną umożliwiającą badania interdyscyplinarne, które cenił szczególnie. Będąc człowiekiem otwarcia i umiaru, dalekim od wszelkiego dogmatyzmu, opierał się akademickiemu zaszufladkowaniu, przeciwny zarówno czysto formalnym analizom, jak nadmiernemu i nieuprawnionemu stosowaniu antropologii historycznej, którą skądinąd sam – jako jeden z pierwszych ba-

¹⁷ J. Dufournet, *Le Roman de Renart, entre écriture et innovation*, Orléans 2007 [Medievalia].

¹⁸ *La chanson de Roland*, wyd i tłum. Jean Dufournet, Paris 1993.

¹⁹ Owocem wieloletnich studiów są tomy: J. Dufournet, *Villon et sa fortune littéraire*, Saint-Médard-en-Jalles 1970; tenże, *Recherches sur le „Testament” de François Villon*, t. 1–2, Paris 1971–1973; tenże, *Nouvelles recherches sur François Villon*, Paris 1980; tenże, *Villon: ambiguïté et carnaval*, Paris 1992; tenże, *Dernières recherches sur Villon*, Paris 2008 [Bibliothèque du XVe siècle].

²⁰ R. Dragonetti, *Introduction aux études critiques de Jean Dufournet*, w: J. Dufournet, *L'Univers de Rutebeuf*, Orléans 2005 [Medievalia], s. 11.

²¹ É. Gaucher-Rémond, *Nécrologie* (jak w przyp. 6), s. 762.

daczy – z powodzeniem stosował. Jakkolwiek wykorzystywał z pożytkiem metody naprawdę nowatorskie, np. zrodzone z teorii recepcji, jego celem było osadzenie dzieła literackiego w kontekście złożonych uwarunkowań psychologicznych, kulturalnych i społecznych. Był jednym z pierwszych badaczy, którzy połączyli komentarz literacki z objaśnieniem historycznym, widząc w tym komplementarność pozwalającą na ukazanie złożoności dzieł. Claude Lachet w następujący sposób podsumowuje metodę badawczą Dufourneta:

W wypadku jakiegokolwiek gatunku, dzieła albo pisarza, których studiował, jego analizy mają zawsze charakter filologiczny, historyczny i literacki, oparte są na wielkiej uważności wobec tekstu, kontekstu i intertekstu, pozbawione wszelkich *a priori* i ustalonych schematów interpretacyjnych²².

Poszukiwania Dufourneta cechuje spójność hermeneutyczna, którą podkreśla Roger Dragonetti²³. Jako badacza interesuje go zwłaszcza pisarstwo niejednoznaczne, którego przykładem jest twórczość Philippe’a de Commynes, z jego naturalnością i pozorną prostotą, będącą owocem przemyślanej retoryki. Dufournet w zdecydowany sposób przyczynił się do odnowienia wiedzy na temat najważniejszych średniowiecznych autorów uchodzących za pisarzy trudnych, takich jak Franciszek Villon, mistrz masek i mistyfikacji; Rutebeuf, którego z Villonem łączyło upodobanie do słownej żonglerki; czy Adam de la Halle²⁴. Pośród licznych tematów, jakie pasjonowały jego mistrza, Luca Pierdominici wymienia: niejednoznaczność świata i języka, maski i przebrania, przemoc i marność, pozorność lub autentyczność relacji, poszukiwanie stałości w zmianie i jedności w rozbiciu form, prawda i fałsz²⁵. Zaś Roger Dragonetti napisał:

Jeśli popatrzymy na całość prac Jeana Dufourneta, uświadomimy sobie, że najsilniej pociągały go teksty literackie, w których przebiegłość w połączeniu z twórczym geniuszem poetów stanowi najbardziej ukryty i przewrotny mechanizm sztuki pozwalającej zgłębiać niejednoznaczność języka zarówno w celu estetycznym, jak dla czystej przyjemności²⁶.

Nieustanne obcowanie Jeana Dufourneta z ludźmi średniowiecza pozwoliło mu tchnąć życie w dawne czasy, propagować wiedzę o nich wśród szerokiego kręgu odbiorców. Jako badacz i naukowiec od początku swojej kariery wyznawał ideę, że „kultura dla wszystkich” nie powinna być przywilejem literatury współczesnej. Promując dwujęzyczne wydania tekstów średniowiecznych, upowszechniał te dzieła – pożyteczne i atrakcyjne zarówno dla specjalistów, jak i szerokiej publiczności. Warto podkreślić fakt, że wspomniana praktyka edytorska nie była rozpowszechniona przed rokiem 1970 i że bez uporu Jeana Dufourneta – który przyczynił się do jej dowartościowania, publikując w 1973 roku dwujęzyczne wydanie *Aucassin et Nicolette* w for-

²² C. Lachet, Bibliographie générale (jak w przyp. 10), s. 401.

²³ R. Dragonetti, Introduction (jak w przyp. 20), s. 5–24.

²⁴ J. Dufournet, Adam de la Halle à la recherche de lui-même, Paris 1974; tenże, Sur le Jeu de la feüllée. Études complémentaires, Paris 1977.

²⁵ L. Pierdominici, Allocution de Monsieur Luca Pierdominici, Cahiers de recherches médiévales et humanistes 23, 2012; <https://journals.openedition.org/crm/12796> (dostęp: 27.10.2019).

²⁶ R. Dragonetti, Introduction (jak w przyp. 20), s. 21 n.

macie kieszonkowym „Garnier-Flammarion”²⁷ – obecność literatury średniowiecznej w nauczaniu, nawet uniwersyteckim, nie byłaby dziś taka sama²⁸. Publikacje te, starannie wydane i opracowane, są opatrzone erudycyjnymi wstępami i przypisami, które nie tylko wyjaśniają słownictwo lub objaśniają trudniejsze fragmenty, ale także mają formę skondensowanych i doskonale udokumentowanych wykładów, objaśniających kwestie historyczne, kulturowe, filologiczne. Jean Dufournet był niezwykle uzdolnionym tłumaczem, co podkreślają zgodnie wszyscy recenzenci, chwalać jego zgrabne przekłady na współczesny język francuski. Potrafił oddać język pisarzy średniowiecznych, bogaty i trudny miejscami nawet dla specjalistów, za pomocą współczesnej francuszczyzny, eleganckiej i wiernej w tonie i w intencji oryginałowi, nawet tam, gdzie oddala się nieco od dosłownego brzmienia podstawy²⁹.

Unikając suchej erudycji, ganiąc żargon pedantów, Jean Dufournet zostawił w spadku obraz kultury żywej, dostępnej, radosnej, zakorzenionej w życiu, czy to przeszłym, czy dzisiejszym, będący świadectwem nauczania, które wykracza poza mury uniwersytetów i ramy instytucji³⁰.

Anna Loba

²⁷ *Aucassin et Nicolette*, wyd. i tłum. J. Dufournet, Paris 1973.

²⁸ F. Gingras, *Profession médiéviste*, Montréal 2014; <https://books.openedition.org/pum/195> (dostęp: 27.10.2019).

²⁹ Por. A. Amari Perry, *Le Jeu de la Feuillée d'Adam de la Halle*, édité, traduit et annoté par Jean Dufournet [Rec.], *Revue belge de philologie et d'histoire* 60, 1982, z. 3, s. 647–648; B. Cerquiglini, Jean Dufournet, *Le garçon et l'aveugle* [Rec.], *Médiévales*, 1983, nr 5, s. 127–128.

³⁰ É. Gaucher-Rémond, *Allocution de Madame Élisabeth Gaucher-Rémond*, *Cahiers de recherches médiévales et humanistes* 23, 2012; <https://journals.openedition.org/crm/12797> (dostęp: 27.10.2019).